

ZÁVĚR

Pečeti Jana Lucemburského představují nepochybně velice zajímavé téma, ze kterého známe již poměrně dosti skutečností. Jedním ze specifik Janova pečetnictví je značný počet používaných pečetních typářů. U velkých pečetí král Jan pečetil – s výjimkou jara roku 1325 – vždy jen jedním typářem, u sekretů ale od 20. let 14. století střídal hned několik pečetidel. Zatímco u velké pečeti na jaře roku 1325 rozhodovala při výrobě jediného pečetidla nesporně vyšší umělecká kvalita a Janův vytříbený vkus, pak u sekretních pečetí se zdá být věc dosti na panovnickově libovůli.

Významnou skutečností je pro českou odbornou sfragistickou literaturu zjištění, že varianta majestátně jezdecké pečeti z roku 1314 a VI. typ jezdecké pečeti nikdy neexistovaly a jsou pouze odlitky – volnými napodobeninami majestátně jezdecké pečeti Jana Lucemburského z roku 1311, resp. V. typu jezdecké od Henriho Gomanda, konzervátora z Archives nationales de Luxembourg 19. století.

Dalším problémem, jenž se nám velmi pravděpodobně podařilo zodpovědět, je důvod, proč Jan počátkem 20. let 14. století – pravděpodobně koncem roku 1321 – opustil majestátně jezdecký typ a zvolil od roku 1323 pro českou panovnickou sfragistiku zcela netypický jezdecký typ pečeti francouzského (západoevropského) ikonografického schématu – zobrazující rytíře s taseným mečem – typického také pro pečeti lucemburských hrabat. Za nejpravděpodobnější důvod považuji rezignaci Lucemburka na poměry v Čechách a jeho jednoznačný příklon k Lucembursku a Francii, kde si s největší pravděpodobností své první pečetidlo tohoto typu nechal vyrýt, a to nespíše přímo v Paříži. Tento typ byl ve frankofonní oblasti zcela běžný a módní. Dlouho zůstávalo ale otázkou, proč Jan nesáhl po majestátní pečeti a proč vlastně majestátně jezdeckou pečeť opustil. Snad zvoleným pečetním schématem, typickým pro lucemburská hrabata, demonstroval svoji osobní rezignaci na poměry v českých zemích, chtěl zdůraznit titul lucemburského hraběte. K tomuto typu Janových pečetí ještě znovu třeba dodat, že se na nich prolínají motivy a prvky z francouzských i lucemburských a českých panovnických pečetí. K francouzským a lucemburským motivům, které převládají, patří krom základního ikonografického schématu – tedy jezdce na koni s taseným mečem a nikoli kopím, také náramenní štítky, do této doby na české panovnické pečeti naprosto neznámé, a klenot koně – drak. Vedle faktu, že kůň dosud v české panovnické sfragistice nenesl na pečetích žádný klenot, je třeba ještě upozornit na to, že drak se vyskytuje na pečetích francouzských princů jako klenot jezdce a koně, do jejichž vývojové řady Janova pečeť (alespoň III. typ) nesporně typologicky a formálně patří,²⁴⁹ ale především na II. typu (I. typ byl lovčí) jezdecké pečeti Janova otce Jindřicha VII. Z českých panovnických pečetí pak logicky byl vzat klenot jezdce – složené orlí křídlo – reminiscence na sv. Václava – patrona země a věčného knížete Čech, od nějž podle středověké ideologie měl každý vládnoucí panovník vládu pouze propůjčenu a jehož ochraně se těšil. Současně klenot koně – drak – má symbolizovat rodovou ochránkyni Lucemburků, vílu Meluzínu

249 Srov. k tomu např. D a l a s , M.: *Corpus*, s. 181, č. 100, s. 189, č. 106, s. 192, č. 109, L a u r e n t , R.: *Les sceaux II*, tab. 245, č. 21.¹

a to přesto, že pověst o níž byla sepsána až ve druhé polovině 14. století. Jistě lze ovšem předpokládat, že již nejméně za života Jana Lucemburského existovala.

S tím souvisí další problém, u něhož řešení nejsme zatím schopni ani naznačit – totiž proč v legendě a ostatně i náplní pečetního pole všech těchto Janových pečetí, ať již velkých či sekretů, vzniklých po opuštění majestátně jezdecké pečetí a portrétních sekretů, rezignuje Jan Lucemburský na titul polského krále, když tak nečiní v intitulaci listin. Dosud nikdo na tuto otázku nedokázal odpovědět. Domnívám se, že lze v této věci úspěšně zastávat názor osobní rezignace Lucemburka na vládu v Polsku, projevující se obdobně jako rezignace na české poměry počátkem 20. let 14. století.

Závažným jevem, který je nutno rovněž zdůraznit, jsou „zvraty“ v pečetnictví Jana Lucemburského. Jako mladý lucemburský hrabě, hrabě v Laroche a markrabě arlonský použil Jan lovčí pečeť, typickou pro frankofonní prostředí a tedy rovněž Lucembursko, kde byla používána od Jindřicha VI. Stejně bylo postupováno s lucemburským sekretem. První a zcela totální zvrát přichází po příjezdu do Čech. Jan totiž programově v rámci příkazu středověké pietas navazuje na pečeť posledních Přemyslovců mincovní, majestátně jezdeckou pečeť a portrétním sekretem na pečeť Rudolfa I. Habsburského a Jindřicha Korutanského typem i formou; není však ani zcela vyloučeno, že podobně vypadaly také sekrety Přemyslovců a Jan tak reagoval na ně. Tento typ sekretu ovlivnila ale rovněž nutnost pořídit si jistý provizorní ověřovací prostředek do korunovace. Jestliže tedy patřily lovčí pečeť a lucemburský sekret do lucemburské panovnické sfragistiky a v Čechách byly prvkem naprosto cizím, pak nyní se situace obrací, Jan přebírá pečetní schémata vlastní české panovnické sfragistice, která jsou naopak zcela cizí pro hrabata v Lucembursku. Druhý a poslední zlom přichází počátkem 20. let 14. století (na konci roku 1321, resp. zavedením III. typu na počátku roku 1323), je opět zcela zásadní a importuje do Čech netradiční a českému prostředí na panovnických pečetích cizí francouzské (západoevropské) ikonografické schéma jednostranných jezdeckých pečetí zachycujících Jana jako rytíře na koni s taseným mečem v ruce. Obdobný vývoj postihl rovněž sekretní pečeť, kde mizí portrétní a objevují se nové erbovní – snad ovšem krom V. a VII. typu typické opět pro frankofonní prostředí lucemburské hraběcí pečetí – schématem velmi podobné Janově sekretní pečeť lucemburského hraběte. Tento zlom je tedy nutno chápat jako návrat k původním schématům pečetí lucemburských hrabat.

K menším problémům pak náležela dosud jistá neuspořádanost typů především velkých pečetí. Tímto pojednáním se snad podařilo poněkud poopravit a utřídit chronologii pečetí Jana Lucemburského, byť lze v budoucnu očekávat její další zpřesnění zejména u sekretů.

Na poněkud tenký led se pouštíme v případě určování autorských podílů na jednotlivých pečetích. U sekretů tak vlastně činit ani dosti dobře nemůžeme, neboť svým charakterem nám to de facto neumožňují. Snad lze pouze konstatovat, že oba portrétní sekrety jsou formálně nejspíše českou prací, stejně jako mincovní, majestátně jezdecká pečeť. U vikářské pečetí sice jsou patrné francouzské vlivy, avšak její autor nám zůstal zatím utajen. Z velkých jezdeckých pečetí můžeme konstatovat následující – III. typ je s největší pravděpodobností formálně francouzský a místem vzniku byla nejspíše Paříž. U ostatních ale nelze jasně říci o autorovi a místě vzniku nic konkrétnějšího. Snad by mohlo u IV. typu jít opět o práci z frankofonní oblasti, případně někde z francouzsko-lucembursko-německého prostředí – event. snad přímo v Porýní. Máme zde ještě jednu z mála jistot – totiž že lucemburská lovčí pečeť i sekret bezpečně nejsou prací českou, ale že vznikly někde v Lucembursku, Brabantsku, Henegavsku²⁵⁰ či Francii. Kde vznikl V. typ jezdecké Janovy pečetí – asi nejkrásnější z celého

250 M a r g u e , M. a kol.: *Un itinéraire*, s. 20, obr. 5–6.

jeho pečetního souboru – zatím nevíme. Jeho autor je ale nejspíše totožný s autorem VII. typu Janovy sekretní pečeti.²⁵¹ Janovy pečeti stojí svou kvalitou zcela bez diskusí na špičce evropského sfragistického materiálu první poloviny 14. století, a přestože nejsou všechny stejné kvality, což je pochopitelné. Přesto jako soubor nesporně snesou plnohodnotné srovnání s pečeti francouzských princů i ostatních evropských suverénů.

Pokud jde o barvu vosku, otiskoval Jan Lucemburský své pečetní typáře do vosku barvy červené, zelené, černé i přírodní. Některé z Janových pečeti i pečeti jeho předchůdců – lucemburských hrabat – jsou zhotoveny z vosku zelené barvy²⁵² a je v této souvislosti otázkou, zda i zde nejsme svědky vlivu pečeti francouzských králů, kteří do zeleného vosku často pečetili.²⁵³ Pečeti k listinám nejčastěji přivěšoval, ať již pergamenovým proužkem či různobarevnými nitěmi z různého materiálu, přičemž nejčastěji je zastoupeno hedvábí a barva červená, žlutá a zelená. Avšak v zahraničních archívech se objevují sekretní pečeti rovněž zavěšené, což nesporně odpovídá místním kancelářským zvyklostem. Některé sekrety však jsou k listinám dokonce jiné přitíštěné.

Poněkud zvláštní kapitolou je použití V. typu Janovy jezdecké pečeti jako vzoru pro pečeť předního šlechtického magnáta Čech konce první poloviny čtrnáctého století – Petra I. z Rožmberka – rok po Janově smrti. Petr, jenž stál Lucemburkovi často, i když ne vždy, velmi blízko a byl mu nápomocen finančními půjčkami i osobní účastí na válečných taženích, chtěl zřejmě korunovat konec své životní pouti reprezentativním a honosným ověřovacím prostředkem a zcela záměrně podle mého názoru sáhl po Janově nejhonosnější a nejužívanější jezdecké pečeti jako vzoru a předloze. Nepodařilo se mu ale získat tak kvalitního rytce, takže jeho pečeť přes jistou kvalitu, zdobnost a dekoraci nesporně za svým vzorem zaostala. Totéž platí o rytci – autoru II. jezdeckého typáře Bolka II., knížete slezského a pána minsterberského, přičemž použití tohoto typáře je v literatuře spojeno s lenním holdem Bolka Janovi Lucemburskému v roce 1335.

Zcela samostatnou kapitolou pak – tvoří falza Janových pečeti. Falz Janových pečeti se ještě v evropských archívech může objevit v budoucnu více a nic na tom nemění skutečnost, že dosud nebyla v odborné literatuře traktována. Konečně např. i O. Posse má u jednoho sádrového otisku jezdecké lovčí pečeti Jana Lucemburského, stejného jako originál, ale menších rozměrů podezření na falzum;²⁵⁴ osobně však zastávám názor, že zde máme co do činění opět s odlitkem z dílny Henriho Gomanda. Specifickou kapitolou jsou pak rožmberská falza, o nichž víme, že si je dal pro zpečetění padělaných listin pořídit Oldřich II. z Rožmberka v 15. století a úspěšně jimi obhájil své neoprávněné, převážně majetkové nároky, ale i jiná zvýhodňující „privilegia.“

Pokud jde o ještě dnes dochované Janovo údajné pečetidlo, pak se jedná skutečně o novověké falzum nebo spíše o historizující předmět z 19. století. Je také otázkou, zda se vůbec mělo jednat o pečetidlo – být jako historismus; spíše se domnívám, že nikoli. Nesmírně zajímavý a pestrý soubor Janových pečeti zahrnující 7 velkých typů pečeti (včetně vikářského) a 7 typů sekretů, tedy ještě stále skrývá některé nejasnosti. Doufejme, že nám budoucnost dovolí tyto problémy vyřešit.

251 B r o d s k ý, P.: *Pečeti Jana*, s. 133.

252 Jedná se o některé exempláře jezdeckých pečeti Janova děda Jindřicha VI. i Janova otce Jindřicha VII. srov. k tomu patrně nejnověji L a u r e n t, R.: *Les sceaux 1/2*, s. 504–505.

253 Srov. k tomu např. E w a l d, W.: *Siegelkunde*, s. 159; vyobrazení takové pečeti např. in: M a r g u e, M. a kol.: *Un itinéraire*, s. 69, obr. 41.

254 P o s s e, O.: *Die Siegel I*, tab. 48, č. 3, V, s. 36, č. 2.

Srovnávací tabulky označení typů velkých pečeti a sekretů Jana Lucemburského u vybraných badatelů:

Velké pečeti

Dosud známé časové vymezení používání pečeti	Označení typu u F. Beneše	Označení typu u P. Brodského	Označení typu u R. Laurenta	Označení typu u K. Maráze
1310–1311	neuvádí	lovčí	lovčí	lovčí či I.
1311–1321	IIa, IIb	mincovní	majestátní a I. jezdecká	mincovní či II.
1314	neuvádí	varianta předchozí	Gomandův odlitek	Gomandův odlitek ²⁵⁵
1323–1324(?)	III.	varianta základního typu	II. jezdecká	III.
1324–1325	IV.	varianta základního typu	neuvádí	IV.
1325–1346	V.	základní typ	III. jezdecká	V.
1340	neuvádí	varianta základního typu	Gomandův odlitek	Gomandův odlitek ²⁵⁶

Sekrety

Dosud známé časové vymezení používání pečeti	Označení typu u F. Beneše	Označení typu u P. Brodského	Označení typu u R. Laurenta	Označení typu u K. Maráze
1310–1311	neuvádí	lucemburský	rubní pečeť	I.
1310	neuvádí	starší portrétní sekret	sekretní pečeť	II.
1314–1315	neuvádí	mladší portrétní sekret	nerozlišuje od předchozího	III.
1322–1324, 1328, 1330, 1334, 1340	II.	erbovní	erbovní	IV. ²⁵⁷
1323	nezná	poničený	nezná	V.
1324–1346 vyjma let IV. typu	II.	erbovní	erbovní	VI. ²⁵⁸
1325–1346	III.	erbovní	malý erbovní	VII.

Při terminologii jsem tam, kde to bylo možné, vycházel z typologie Beneš, F.: *České panovnické pečeti*, která podle mého názoru u velkých pečeti nejvíce odpovídá skutečnosti. Oproti tomu typologie sekretů je podstatně odlišná od Benešovy práce, což nesporně vyplývá z toho, že článek zpracovává pouze archivní fond *Archiv České koruny*.

255 Původně jsem přebíral z české literatury označení za variantu z roku 1314.

256 Původně jsem přebíral z české literatury označení za variantu základního typu.

257 Původně jsem jej označil za variantu IVa. Srov. M a r á z , K.: *Příspěvek*.

258 Původně jsem jej označil za variantu IVb. Srov. M a r á z , K.: *Příspěvek*.